

„...mert azonos szeretnék maradni önmagammal”

Pető Ivánnal beszélget Rádai Eszter

– Mostanában feltűnően sokat foglalkozik a Kádár-korszakkal. A Beszélő folyóirat Beszélő évek sorozatában 1967 történetét írta meg, a BUKSZ-ban Berend T. Iván könyvéről írt recenziót, Gerő Andrással pedig összeállították azt a fotóskönyvet, amely a Befejezetlen szocializmus címet kapta. Mindezt néhány hónap alatt, amióta nem az SZDSZ elnöke. Mi ennek a hirtelen feltámadt nagy érdeklődésnek az oka? Ez a kor lenne az ön életének a kulcsa? Vagy talán csak a jelentől és a közelmúlttól akar – ha csak intellektuálisan is – kicsit elszakadni?

– Természetesen ez a korszak bizonyos szempontból az életem kulcsa, mint mindannyiunké, akiknek az élete nagyobbik része a Kádár-rendszerben zajlott. De ha én – kicsit távolodva a napi politikától, a képviselőség mellett fennmaradó időmben – korábbi történelmi érdeklődési területemmel, a XX. század második felének történetével akarok foglalkozni, akkor is éppen ez a kor, a Kádár-rendszer a legkézenfekvőbb. Hiszen a Rákosi-rendszer működéséről, jellegéről már szinte minden érdemi ismeretnek birtokában vagyunk, és ez a 45 utáni koalíciós időkről is elmondható. A Kádár-korszak ilyen szempontból sokkal izgalmasabb. Egyébként, ha nem lettem volna politikus, talán megírtam volna a 45 utáni gazdaságtörténet második kötetét, az 1968 utáni időszakról. Mint ahogy a megjelent első kötet részben a Kádár-korszakot taglalta, a második már egészében erről szólt volna.

– Mennyire lehet elfogulatlan kutatója egy korszaknak az a történész, aki egyúttal szereplője is volt, s az ön esetében bátran mondhatjuk: történelmi szereplő, egyrészt mint az egykori demok-

ratikus ellenzék tagja, az illegális Beszélő Ada Pál álnéven író szerzője, másrészt mint a rendszer leváltásában és felváltásában oroszlánrészt vállaló politikai erő vezető politikusa?

– Ennek nyilván nincsenek általános szabályai, és olyan morális norma sincs, hogy a történész olyan korról nem foglalkozhat, amelyikben maga is élt...

– Nem is a történész jóhiszeműségét vonom kétsége, csak azt gondolom, talán nem szerencsés...

– Ha valakinek politikai előítéletek, önigazolási szándék vezetik a tollát, az már morális problémákhoz is vezet. De én nem voltam prominens szereplője a Kádár-korszaknak, akkor lettem ismert politikus, amikor az gyakorlatilag a végkifejletnél tartott. Tíz év telt el azóta, és képesnek érzem magam annyi önreflexióra, hogy az elfogultságaim legalábbis háttérbe tudom szorítani. Nyilván vannak elfogultságaim, nem is akarom ezeket elleplezni, és azt sem hiszem, hogy egy a közelmúlttal foglalkozó mű igazán objektív lehet. De brutális, napi politikához kötődő elfogultságokkal nem vagyok vádolható. Az, hogy különböző politikai ízlésű embereknek tetszik a Kádár-korszakról szóló fotóskönyv, talán azt is jelzi, hogy nem zavarta a munkámat látványos elfogultság, nem lóg ki a lóláb, ahogy mondani szokás. Úgy látszik, ezektől sikerült megmenekülnöm.

– Ezt a könyvet lapozgatva az embert szinte „pofán vágja” annak a világnak a hihetetlen kisszerűsége, kisstilúsága, szürkesége, olcsósága, lepusztultsága, miközben a képek többségében persze egyáltalán nem érhető tetten a diktátúra. De Nádasdy Ádám például valami olyasmit mondott a könyv bemutatása-

kor, hogy „csak szégyellni tudom, hogy ilyen barmok voltunk”. Mégis mi lehet annak az oka ön szerint – és ez engem szakadatlanul foglalkoztat –, hogy az emberek többsége ma annyi melegséggel és nosztalgiával gondol arra a korra? Hogy ma úgy emlékeznek, akkor valami otthonos világ vette őket körül, nem úgy, mint ma...

– Nekem a Kádár-korszakkal kapcsolatos nosztalgikus kijelentések hallatán mindig a nagymamám jut eszembe, aki kisgyerek koromban úgy beszélt nekem az első világháborút megelőző időkről, hogy az volt a nagy béke időszaka. De tudom, hogy ő az emlékezetében teljesen elválasztotta a háború előtti stabilitás évtizedeit magától az első világháborútól és az azt követő forradalomtól, tehát mindattól, amibe beletorkollottak azok a „boldog békeidők”. Én valami hasonlót látok a Kádár-korszakhoz való viszonyulásban is: a Kádár-korszak kiszámíthatóságát és stabilitását az emberek elválasztják attól a gazdasági katasztrófától, amit eredményezett, amibe

16

szükségszerűen beletorkollott, és elválasztják természetesen attól is, amit a szabadság hiányának szoktak nevezni. A rendszerváltás utáni pozitívumokat észre sem veszik, az olyan, mint a levegő, aminek a léteéről csak akkor vesz tudomást az ember, ha fuldoklik. Nem úgy emlékszem a Kádár-korszakra, mint amikor boldogok és önfeledtek voltak az emberek. Másnak szól a nosztalgia, mint a létezett szocializmusnak.

– Az a recenzió, amit Berend T. Iván *A történelem – ahogyan megéltem* című könyvéről írt, természetesen nem történeti munka, bár ilyen módon valószínűleg azt is csak egy történész írhatta meg egy másik történészről. Ön mindjárt az elején azt kérdezi: „ha a vizsgált könyv nem jelentős alkotás, egyáltalán mi indokolja, hogy terjedelmesebben foglalkozunk vele?” Most én is ezt kérdezem: miért szán rá ennyi figyelmet, ha olyan gyenge, rossz könyv ez, mint ahogyan kiderül a kritikájából? Nem vezet-e személyes sértettség, amiért a nyolcvanas évek közepén Berend lektorként inkább gáncsolta, mint segítette az ön és

szerzőtársa meglehetősen „szentségtörő”, egyáltalán nem a „vonalba” illő könyve kiadását?

– Nekem nincs elszámolnivalóm sem Berenddel, sem volt hivatali főnökeimmel vagy másokkal. Nem azért, mert nem adódtak sérelmeim, hanem egyebek közt azért, mert kollégista, majd katona koromban megtanultam: ha a mindenkori „öregek” mindig megfingatják a „kopaszokat”, akkor soha nem ér véget az örület. Nem érdekel a személyes érzelmek szintjén az elszámoltatás. Semmilyen módon, tehát még intellektuális értelemben, mondjuk egy recenzió erejéig sem kívánok – pláne tíz év után – politikai felelősségre vonást. Hogy mégis miért vállalkoztam akkor erre a recenzióra? Először is azért, mert fölkért a BUKSZ szerkesztősége. Valószínűleg elolvastam volna e nélkül is, de azon sokáig gondolkodtam, hogy egy ennyire rossz könyvet nem emel-e meg túlságosan, ha egy rangos folyóirat terjedelmes recenziót közöl róla.

– De akkor újra én is ugyanezt kérdezem: miért, ha ilyen rossz a könyv?

– Leírtam a kritikámban is, hogy végül is azért vállalkoztam erre, mert Berend T. Ivánt én a Kádár-korszak tipikus szereplőjének tartom, aki, bár az utóélete nem egészen tipikus, de nézeteivel, véleményével a múlttól, a rendszerváltásról egyáltalán nincs egyedül. Ez a könyv sokaknak szól, és sokan veszik örömmel a lapot, ahogy mondani szokták. Tehát ezért van értelme recenziót írni róla.

– Azt írja Berendről, hogy „ideáltípusa az előző rendszerrel harmóniában élő, annak működtetésében aktív szerepet vállaló, ugyanakkor a modernizálásra nyitott, ezért önmagát progresszív gondolkodásúnak látó embernek... sokan úgy vélik közülük, hogy a létezett szocializmus reformja nőtt át rendszerváltásba, így azt tulajdonképpen ők csinálták, s sértődöttségük, hogy ezt nem mindenki látja így, most már közel tíz év után sem enyhül... E könyv e számottevő csoport egykori magatartásának, illetve általában a rendszerváltással szembeni ellenérzéseknek az apológiá-

ja." *Lehet, hogy saját koalíciós partnereinek is oda akart ezzel egy kicsit mondani, mert még az SZDSZ elnökeként korábban annyit kellett nyelnie tőlük?*

– Szó sincs róla. Miért kéne parabólát írni? Ha én a szocialista politikusokról akarok beszélni, a tipikus szocialista gondolkodásmódról, akkor azt politikai jellegű nyilatkozatban is megtehetem. Akik ma aktívan politizálnak, mások, mint akik, mint Berend is, a rendszerváltás előtt voltak politikai szereplők vagy éppen a rendszer díszértelmiségi-jei, de aztán feladták a direkt politizálást vagy kiszorultak onnan. Berend annyiban még különös eset is, hogy bár gyakorlatilag a késő Kádár-korszak normáit vallja, közben az amerikai demokrácia és szabadság, a kiemelkedően jó és gazdag egyetemi rendszer összes élénycit élvezi. Ez nem nevezhető MSZP-típuskarriernek. Mellékesen: az pszichológiai elemzés témája lehetne, hogy valaki, aki feltehetően tudja, hogy Magyarországon csak múltja van, de jelené és jövője aligha, még ha van közönsége is itthon, miért érzi fontosnak, hogy egy provinciális könyvben mesélje el viszonyát saját múltjához, a Kádár-rendszerhez. Ezt a könyvet ugyanis a szerző fontosnak tartja, feltehetően számottevő időt fordított rá, de abban a közegben, ahol él, totálisan érdektelen.

Nem akarom megkerülni a kérdése lényegét: nem kétséges, a szocialista politikusok közül is sokan gondolkoznak Berendhez hasonlóan a múlt rendszerről, az 1988–1990-es történésekről. Ki-kicsúszik olykor a szájukon, hogy – miként Berend meg is írja – a rendszerváltást voltaképpen az MSZP csinálta, és amit mondjuk én nevezek rendszerváltásnak, az csak zavaró tényező, kellemetlen intermezzo volt a haladás folyamatában. De mások legalább nem írnak erről könyvet. Idézem is a recenzóban Esterházy Pétert, aki az MSZP választási győzelmekor írta, hogy az embernek már-már az az érzése, hallván egyes szocialisták megnyilatkozásait, hogy azért ragadták magukhoz a hatalmat, hogy negyven év múlva megcsinálhassák a békés rendszerváltást. A

BUKSZ-ban megjelent írásnak azonban csak egy eleme érinti ezt a kérdést, az is szigorúan a recenzált könyvhöz kapcsolódva.

– *Visszatérve még utójára az ön Kádár-rendszerrel kapcsolatos érdeklődésére: nem volt ebben esetleg szerepe annak a sok támadásnak, amely az SZDSZ-t a szocialistákkal kötött koalíció miatt érte a politikai ellenfelek részéről?* „Összenő, ami összetartozik”, mondta Orbán, aztán hogy mind az SZDSZ, mind az MSZP a kádári restaurációból nőtt ki. *Hirtelen nem is jut eszembe más...*

– Én ezt olyan primitív szövegnek gondolom (bár ettől még esetleg hihetik néhányan), hogy szégyellném, ha ez befolyásolna. Attól a párttól, amelynek képviselői között – és ez nem az illető személyek minősítése – ott ül a Magyar Népköztársaság kitüntetésekkal legékesebben feldíszített tábornoka, amelynek meghirdetett kormányában kulcspozícióba jelöli azt az egyébként kitűnő férfiút, aki a Németh Miklós-kormány főhivatalnokaként az egyik legutolsó belépő volt az MSZMP-be, szóval attól a párttól vagy vezetőjétől tréfás dolog ilyen leckéket hallani.

Az én viszonyom az MSZP-hez egyértelmű volt és maradt, nekem nincs szükségem arra, hogy akár történelem ürügyén, akár sületlen politikai kijelentésekkel tisztázzak vagy éppen feledtessek valamit. Az MSZP-vel koalícióra lépett párt vezetőjeként azt vallottam, hogy ez egy pragmatikus koalíció, nem a történelemről alkotott vélemény egyezésére épül, nem a múlttól szól, hanem a jelenről meg az elképzelt jövő kormányzati munkához kapcsolódó elemeiről, amiben persze szintén vannak alapvető nézetkülönbségek is. Aztán hogy a gyakorlatban mi következik abból, hogy az MSZP-nek abszolút többsége van, hogy e pozícióból hogyan élt azokkal az uralmi technikákkal, amelyek a mindennapok gyakorlatát sokszor meghatározták, az SZDSZ meg kisebb pártként hogyan tudott erre reagálni, az más kérdés, de szintén napi politika és nem történelem. Az elképzelt és a létező koalíció között mutatko-

zó különbség problémáját, az ebből rám háruló felelősséget én a lemondásommal nagyobbrészt vállaltam, illetve tudtam.

– *Beszéljünk egy kicsit a lemondásáról, bár magam sem remélem, hogy az igazi okokat most ki fogja tálni. A látszat mindenesetre a kívülállók számára az volt, hogy ön az áldozati bárány klasszikus szerepét játszotta, akire rá lehet terhelni az SZDSZ minden valódi, elképzelt és ráfogott bűnét, akinek a távozásától azt lehetett remélni, hogy ezáltal majd az SZDSZ is megtisztul a választók szemében. Ezt ma úgy szokták mondani: kell, hogy valaki elvigye a balhét. Teljesen elhárítja ezt a látszatot, ezt a magyarázatot?*

– Amikor az úgynevezett Tocsik-ügyről kérdeztek, nem tehettem úgy, mint ha nem én lettem volna az SZDSZ elnöke, miközben azt is tudtam persze, hogy ennek következtében valamennyire bizony el fogok használandni. Nem olyan nagyon lepott meg, hogy egy idő után néhányan kezdték úgy látni: akkor most az SZDSZ-nek talán előnyösebb volna, ha olyan ember kerülne az élére, aki nem szerepelt ilyen negatív összefüggésben a nyilvánosság előtt. De nem ez volt a döntő ok a lemondásomban, hanem az, hogy én mindig is úgy gondoltam, hogy csak addig csinálom, amíg azonosulni tudok azzal, amit teszek, képviselek.

– *Na jó, de abban az interjúban, ami a lemondása napján jelent meg ugyanitt (igaz, egy hónappal korábban készült), még úgy nyilatkozott, hogy feltételezhetően ön vezeti a választásra a pártot, másrészt nem sokkal előbb vállalta, hogy újraválasszák. És a feltételek ilyen szempontból nem változtak...*

– Változtak a feltételek. Mert a rossz közérzet olyan, mint az arzén, csak azután hat, ha már fölhalmozódott a szervezetben. És én bizony egyre inkább úgy éreztem – és erről már a Mozgó Világban megjelent interjúban is beszéltem –, hogy túl sok a fenntartás bennem mindazzal szemben, amit képviselek. Ehhez társult, és nem tagadom, ez is fontos eleme volt a döntésemnek, hogy az SZDSZ ügyvivői testületében is

voltak, akik azt gondolták, ha nem én lennék az elnök, az talán jobb lenne. Ahhoz aztán már végképp nem volt kedvem, hogy a valóban fontos, érdemi ügyek intézése helyett mindenféle presztízscsatákat vívjak, napról napra bizonyítanom kelljen, hogy én és nem más az alkalmas elnök.

– *Kik voltak ezek az ön leváltását kívánó ügyvivők?*

– Nyilván egy csomó konkrét dologról nem akarok beszélni. A dolog lényege azonban – ismétlem – az volt, hogy nekem – sokakkal ellentétben – a pozíció különösebb örömet nem okozott, tehát nem kívántam érte presztízsküzdelmet vívni. A döntő tényező mégis az volt, hogy már nagyon sokszor kellett olyasmit képviselnem, amire jó lelkiismerettel egyre kevésbé voltam képes.

– *Felsorolná ezeket?*

– A koalíció működésében például egyre több olyan elem volt, amivel – enyhén szólva – nem tudtam önfelédten azonosulni. Beláttam, hogy egyre szűkebb a mozgásterünk, tehát a koalícióból bizonyos idő után kilépni – különösen a korábbiaknál kisebb jelentőségű ügyek miatt – már nem lehet, de ami meg ott történt, azt már nagyon nehezemre esett vállalni. Ezek persze nem a koalíciós kormány fő törekvései voltak, de nagyon fontos részletek: az uralmi technikák, azok az eljárások, módszerek, megnyilvánulások, amelyeknek – bár taszítottak bennünket – mivel együtt voltunk, mégis részesei lettünk: korrupció, összefonódás, kliensrendszer, beszédmód, szóval sok olyasmi, amit én a Kádár-korszakban sem viseltem el, és most is csak bizonyos határig éreztem magam képesnek, hogy elviseljem.

– *Ha már itt tartunk: az a jelenség mennyire tölti el aggodalommal, amiről például Szelényi Iván kutatásai szólnak, hogy a rendszerváltás utáni – elsősorban gazdasági – elit tagjai túlnyomórészt azonosak a késő kádári politikai és gazdasági elit tagjaival? És ez a szocialista-liberális koalíció idején teljességedt ki igazán...*

– Ezt az állítást így nem fogadom el. Egyrészt a képet ennél sokkal differen-

ciáltabbnak látom. Másrészt a sopánkodás, sápítózás azon, hogy milyen rémes, ami van, csak abban az összefüggésben érdekel, hogy mikor mi lehetett volna másként. Ami a szociológiai tényeket illeti: el kell választani az államhoz kapcsolódó – nevezzük így – gazdasági elitet és a magánszférát. Abban nem látok érdemi különbséget, hogy mindkét körben viszonylag kevesen vannak, akik a szó szoros értelmében az úgynevezett késő kádári elitből kerültek ki. Sokkal többen vannak – és inkább ez a jellemző – azok, akik, mondjuk így, sikeresek voltak a Kádár-korszakban is, közkeletű kifejezéssel, jól beagyazódtak ott, és sikeresen működtetik a rendszerváltás előtti kapcsolatrendszerüket. De ennek jelentőségét sem túloznám el. A magyarországi nagyvállalkozókat reprezentáló emberek többségére egyszerűen nem lehet a Kádár-korszakkal kapcsolatosan semmi dehonesztálót mondani. Akik kapásból eszembe jutnak: Várszegi, Széles Gábor, Fenyő... Másokról meg legfeljebb az tudható, hogy a Szovjetunióban végeztek egyetemet, de érdemi pozícióban 1990 előtt ők sem voltak. Vagy ha végignézzük a bankvezérek listáját... Ki az, akire közülük ráillik a kérdésben idézett minősítés? A gazdasági elit, a sikeres vállalkozók többsége semmiképpen nem tartozott az előző rendszer hasonló szintű nomenklatúrájához. Persze, van Barabás János, Nagy Imre..., vannak helyi megfelelők. De ezt is érdemes tárgyilagosan vizsgálni. A Kádár-korszakban sok mindenki, sőt az idő előrehaladtával talán egyre többen nem pusztán politikai lojalitásuk révén érvényesültek. Persze a karrier bizonyos típusához kellett a politikai azonosulás, sőt aktív szerepvállalás, ezt azonban sokan már egykoron is a karrier eszközeinek tekintették, s nem az MSZMP úgymond eszméinek megvalósítása érdekelte őket. Nem morális felmentés, amit mondok, sőt, hiszen voltak, akik ezt az utat elutasították. Pusztán azt akarom érzékeltetni, hogy az előző rendszer nomenklatúrájához tartozás önmagában nem a tehetségtelenség, alkalmatlanság bizonyíté-

ka. Vannak, akik sikeresek lettek az új rendszerben, mert sikeresen transzformálták kapcsolataikat, de tehetségüket is. És persze vannak, akiknek csak kapcsolataik voltak, maradtak, és ez is elég lehetett valamire. A problémát én nem az elit folytonosságában látom, ami tényként is kérdéses, hanem a működési rendszerben. A kapcsolatrendszerek sokkal erősebbnek bizonyultak, mint a politikai intézmények. Azoknak is, akik nem tartoztak a korábbi nomenklatúrához, olyan viszonyokhoz kell igazodniuk az informális mechanizmusok működtetése során, amelyek nagyon sokban hasonlítanak a korábbi rendszer szokásaihoz. Ez az, ami engem zavar, és nem az, hogy egy volt pártfunkcionárius sikeres vállalkozó, esetleg államigazgatási hatáskörben ki nevezik valamivé. Igen, rosszul viselem, ha a vállalkozói világban, az államigazgatásban, a tudományban, az egyetemi szférában a régi világ továbbélését, újjászületését, az összefonódásokat, a kölcsönös szívességek rendszerét látom. Ez a helyzet csak tréfás formában demonstrálódik, amikor azt olvasom, hogy Kulcsár Kálmán a Politológiai Társaság nevében átadta a Bibó-díjat Ágh Attilának. Ez tizenöt éve is megtörténhetett volna, legfeljebb nem Bibó-díjnak nevezik. Nemezszer kellett magyaráznom MSZP-s vezetőknek, amikor még pártvezető voltam, hogy kit miért nem lenne jó kinevezni bizonyos pozíciókba... És akkor értetlenül néztek rám, és azt mondták, hogy „de hiszen azzal az emberrel semmi baj nincs, az egy rendes ember, és megvan a szükséges papírja, diplomája, minden...”

– Ön mint pártelnök nyilván ugyanazokkal az érvekkel próbálta meggyőzni az MSZP-seket, mint amilyeneket az SZDSZ-ben gyakran önnek szegeztek...

– Persze. És én akkor csak azt tudtam válaszolni, amit az MSZP-sek is mondtak nekem (legfeljebb jeleztem a magam fenntartásait), hogy ezek a kinevezések többnyire nem kifogásolhatóak, hiszen ha valakinek megvan például a közgazdász diplomája, és már foglalkozott is az adott ipari vagy mező-

gazdasági terület ügyeivel, akkor ki és milyen alapon tilthatná meg, hogy a miniszterelnök, a miniszter, az illetékes vezető kinevezze őt oda gazdasági vezetőnek? Már elég sokszor elmondtam: amikor a magyar nép a 94-es választással olyan helyzetet teremtett, hogy Horn Gyula miniszterelnök tudott lenni (és ez nem az SZDSZ-en múlt), akkor etalont is teremtett. (Ebből persze megint sértődés lesz, mert minden ilyen mondat után MSZP-s sértődés szokott következni, pedig most is csak adottságról beszélek.) Szóval hogyan várhatja el bárki is Horn Gyulától és még számos szocialista politikustól, hogy bűnnek tekintse, ha valaki az előző rendszer elitjéhez tartozott. Miért tekintse annak, amikor ő is oda tartozott, és a magyar választók ezt tudomásul vették, és most a 98-as választások előtt is úgy tűnik, hogy ez nem érdekli az emberek többségét. Az ellenzék, a kisebbik kormánypárt elmondhatja, hogy szerintük nem helyes az MSZP ilyen törekvése, de ez jó ideje dohogás, sem jogi, sem a széles közönség által elfogadott morális alapja nincs. És akkor még ne is beszéljünk azokról az ellenzéki pártokról, amelyek boldogan ölelik magukhoz az egykori MSZMP elitjét, beágyazottjait, ha azok náluk próbálkoznak. És itt kisgazda-, MDF-, Fidesz-példák egyaránt felhozhatók.

– *Visszatérve kicsit még a lemondása okaihoz: Eörsi István azt írta önről, hogy a magyar politikai mezőnyben az egyetlen olyan politikus, aki nem tudta vagy nem akarta a szükséges mértékben elfojtani értelmiségi reflexeit, ezért az ingoványos senki földjének látványa gyakran rezignációval, mély belső bizonytalansággal töltötte el, az egyetlen olyan politikus, akit társainál súlyosabban viselt meg az együttműködés egy olyan párttal, amelynek hagyományaival, kapcsolatrendszerével, értékrendjének számos elemével nem rokonszenvezett. Helyállónak tartja Eörsi értékelését?*

– Az értelmiségi reflexekkel kapcsolatos megállapítással nem akarok foglalkozni, ez is része a rólam élő sztereo-

típiáknak. Ami az MSZP-vel, pontosabban a régi szokásokat őrző, illetve az új undokoknak nevezett személyekkel való kapcsolatomat illeti, az biztos, hogy nehéz feladat volt, hiszen én az előző rendszerben valóban minden érintkezést, találkozási lehetőséget minimálisan redukáltam a hatalommal, boldogan vonultam ki mindenből, amiből kivonulni lehetett, és persze most sem töltöttem el felhőtlen örömmel, ha a Kádár-rendszerből ismert és utált megnyilvánulásokkal találkoztam össze.

– *Önnek ez az együttlét a koalícióban gyakorlatilag állandóan ilyesfajta rossz érzéseket okozott? Mindig valamilyen belső tiltakozást, ellenállást kellett legyőznie magában?*

– Nem, ezt nem úgy kell elképzelni, hogy minden éjjel kommunistákkal, úgymond hatalomátmentőkkel álmodtam volna, rémálmokra riadtam volna éjszakánként verejtékben úszva... De a helyzetemből adódóan sűrűn kellett olyan beszélgetéseken, olyan összejöveteleken részt vennem, ahol módom volt ráismerni a korábban annyira unt beszédmódra, gondolkodásmódra. E koalíció révén hetente többször is „élvezhettem” azt a közeget, amelyet az előző rendszerben sosem választottam volna. Gondolom, olykor lesírt rólam, hogy mi a véleményem minderről, de egészében igyekeztem megfelelni a civilizációs szokásoknak, sőt mulattatott is, hogy most önként választottam azt, amit rosszabb körülmények között presszióra sem fogadtam el. Persze, ha már lemondásom okairól beszélünk, látni kell, ez is olyan, mint a lassan élő méreg, ami felhalmozódik a szervezetben.

– *Ezért látszott mindig – legalábbis kívülről – szinte felszabadultnak, amikor egy-egy koalíciós válság során egy ponton felmerült a szétválás lehetősége? Sok nagy koalíciós vita közben készítettem önnel interjút, érvei között a legfontosabb rendszerint az volt, hogy a koalíciót csak addig érdemes fenntartani, amíg nem szolgál eredeti céljával ellentétes célokat. De e beszélgetések során mindig éreznem kellett, hogy ön személy szerint bizony megkönnyebbülne, ha*

nem kellene tovább hurcolnia ezt a terhet... Az például nyilvánvaló volt mindig, hogy Magyar Bálint vagy Kuncze Gábor (talán kormánytagként is) inkább ragaszkodik a folytatáshoz, mint ön. Végül mindig megszületett az SZDSZ döntése a maradásról (valószínűleg sosem fogjuk megtudni, mikor ki szavazott igennel és ki nemmel), és ön volt az, akinek ezt a döntést meg kellett indokolnia, de akkor már semmiféle fel-szabadultság nem látszott önön... Jól emlékszem?

– Bizonyos helyzetekben én valóban inkább hajlottam a szakításra, mert azt gondoltam, hogy ha már „ez is megtörténhet” – és itt mindig az aktuális konfliktus okára kell gondolni –, akkor itt bizony semmire sincs garancia. S akkor persze abban se hihetünk, hogy azzal, hogy most valami maszatos módon lezárjuk az ügyet, az valóban le lesz zárva. Mert minden újrakezdődhet, ha Horn Gyulának úgy tartja a kedve. Mert saját tapasztalatból is tudtam, amit még a koalíció kezdetén egy Horn Gyulát jól ismerő ember – aki korábban együtt dolgozott velem, de ma már nem szereplője a politikának – mondott. A miniszterelnököt ahhoz az autóvezetőhöz hasonlította, aki mindig „ezzerrel rohan”, aztán a zsigerein keresztül valahogy megérzi, mikor ér a fal közvetlen közelébe, ezért nem kenődik fel rá. A saját pártjában is ezt csinálja, száguld előre a saját feje után, aztán ha ott a fal, akkor hirtelen nagyot fékez. Amiről én azt gondolom, csak egyszer kell, hogy rosszul működjének az ösztönei, rosszul mérje fel a távolságot, vagy felmondja a szolgálatot a fék. Szerintem történt ilyesmi, de a politikában ritkábban fordulnak elő végzetes balesetek, mint az autóvezetésben. Az ilyen ügyekből is ki tud jönni a nevezett ügy, és ez is egyfajta kvalitás, hogy saját mítoszát építi: környezete, kollégái elhiszik és elhitetik, hogy előre tudta, mit akar. Tőlem ez a mentalitás, ez a politizálási technika borzasztóan idegen. Számomra a politika – ha patetikusabb vagyok, az ország ügye – annál sokkal komolyabb és fontosabb dolog, mint

hogy az ösztönök működésére lehetne bízni. Tudtam és érzékeltem, hogy mennyire megalapozatlan, amikor az MSZP valamelyik vezetőjével mindig úgy jövünk ki a Koalíciós Egyeztető Tanács üléséről, hogy azt mondjuk magunknak is meg másoknak is, hogy többet ez nem fordul elő, tanultunk, ezután már résen leszünk, nem hagyjuk stb. Ilyenkor mindig az jutott eszembe, hogy ha én ezt az egészet kívülről nézhetném, mekkorákat kacagnék rajta... Ugyanakkor természetesen tudtam, hogy ezek az én „magánszemponyjaim”, és közben mindig meg tudtam magam győzni, hogy bizonyos dolgokat csak ez a koalíciós kormány képes végigvinni, és ezért – még ha mi magunk nagy árat fizetünk is érte – bent kell maradni a koalícióban. És Magyar Bálint vagy bárki más érvelhetett volna bármilyen ékesszólóan vagy erőteljesen a maradás mellett, egyedül nem sokra ment volna, ha az SZDSZ döntő többsége nem ugyanúgy gondolkozik erről a dologról, mint én, vagy még különbül... Voltak, akik nálam sokkal határozottabban és 21 vehemensebben mondták, hogy ez tűrhetetlen, most aztán már tényleg ne hagyjuk, majd amikor ugyanezt – persze sokkal szelídebben – én a nyilvánosság előtt el is mondtam, akkor megrettentek a saját elképzelésük következményeitől, és lelkesen a koalíció mellett szavaztak. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy egyedül senki nem lett volna képes keresztülvinni az akaratát, ha az ügyvivők többsége vagy a frakció többsége maga is nem elkötelezett a koalíció mellett.

– *Még mindig a lemondása körülményeiről kérdezem: nem érezte igazságtalannak, hogy miközben az SZDSZ-ben – ez tudvalevő – a felelősség sokkal megosztottabb, a vezetés sokkal kollektívabb, mint más pártokban, minden fontos döntést együtt hoznak meg az ügyvezetett erős emberek, a balhét mégis egyedül önnek kellett elvinnie? Abban az időben más fontos vezetők előkelő idegekneként kezdtek viselkedni, mintha semmi közük nem lenne semmihez, ami az SZDSZ-ben történik...*

– Én nem éreztem így, mert azért mégiscsak én voltam az SZDSZ elnöke, függetlenül attól, hogy minden párton belül vannak informális rangsorok. Ráadásul én elég határozottan megfogalmaztam már Suchman lemondása előtt, hogy egy poszt mit jelent, mivel jár. Ezért sem hivatkozhattam arra, hogy tulajdonképpen az SZDSZ-ben kollektívabb a vezetés, mint máshol, nem mutogathattam az ügyvivői testületre vagy másokra...

– *De a döntéseket tényleg kollektívan hozzák...*

– Igen, de ettől függetlenül, elnökségem révén mégis én voltam – ha úgy tetszik – egy személyben felelős sok mindenért, azért is, ami esetleg nem is közvetlenül az én döntésemtől függött. És nem hiszem, hogy jó lett volna, ha bennem nagyobb a hajlam, hogy önmagam mártírnak érezzem. Ismétlem, a lemondásom legfontosabb oka nem hozható összefüggésbe semmi olyasmivel, ami áldozatvállalásként lenne akár a külvilág, akár önmagam számára beállítható. Nem éreztem mártírnak magam.

22

– *Akkoriban miért nem nyilatkozott? Miért zárkózott el, miért tűnt el a nyilvánosságból?*

– Azért, mert nem akartam beállni azoknak a politikusoknak a sorába, akik a lemondásukról beszélnek. Márpedig ha nem állítok mesterséges gátat a fölkerések elé, akkor minden riporter arról kérdez, ami a legérdekesebb, vagyis arról, hogy miért mondtam le.

– *Nem akart alkalmat adni már azokra a kérdésekre sem, amelyekre csak SZDSZ-t bíráló válaszokat lehetett volna adni?*

– Így van. Azt tudtam, és ez be is igazolódott, hogy a rokonszenv mindig a lemondottaké, és nem a maradóké. Én nem akartam élni ezzel a lehetőséggel. Olyan beszélgetésekben sem akartam részt venni, amelyekből bárki azt a Magyarországon unos-untalan ismételtet következtetést vonhatta volna le megint, hogy a politika mocskos dolog, de ha valaki kiszáll, akkor azáltal azonnal meg is tisztul. Én ezt semmiképpen

nem szerettem volna, nem is így gondoltam.

– *Maradjunk még egy kicsit az SZDSZ vezetési struktúrájánál! Tölgyessy Péter szerint ez a párt jó ideje már zárt, fegyvelmezett elitsoport politikai vállalkozásaként működik, és tulajdonképpen az elnök sosem igazi elnök, a legfontosabb döntésekről mindig egy arisztokratikus belső párt határoz. Erről mi a véleménye? Bizonyára elutasítja ezt a jellemzést...*

– Nem utasítom el teljesen, inkább csak a hangvétellel van problémám, a minősítő jellegű kifejezésekkel, én biztosan nem használnám őket. Megint csak azt tudom mondani – bár nagyon más természetű, más töltetű dologról van szó –, mint a régi elitek tovább élésével kapcsolatban: érdemes a tényekből kiindulni. Egy párt csak akkor tud működni, hiszen nagyon sűrűn és gyorsan kell politikai jellegű döntéseket hoznia, ha azok, akik ezeket a politikai döntéseket napi munkaként meghozzák, együtt tudnak működni, együtt tudnak dolgozni. Ha nem, akkor működésképtelenné válik a párt. Ezért ennyiben – szociológiai értelemben persze – Tölgyessy leírása nem pontatlan, de nincs is benne semmi újdonság, hiszen ha ilyen egy párt, az majdnem természetes, és – ha tetszik – pozitív dolog, hogy összeszokott társaságról van szó. Persze egy tizenegy tagú ügyvivői testületben – anélkül, hogy ezt bárki mesterségesen manipulálná – aktivitásuk, képességeik alapján különböző fajsúlyú emberek foglalnak helyet, tehát van egy informális hierarchia is, ami nem biztos, hogy fedi a formális hierarchiát, azt ugyanis az ügyvivőkre megválasztásukkor leadott szavazatok száma határozza meg. És ha még ehhez hozzávesszük, hogy vannak emberek, akiknek a politizálás tölti ki az életét, mások pedig csak foglalkozásszerűen üzik, mindössze az életük egy szelvényének tekintik, és nyugós nekik, ha a politika a magánéletük fölött elhatalmasodik, akkor körülbelül együtt vannak egy olyan informális hierarchia létrejöttének paraméterei, mely alapján mondjuk egy pártelnök – ha hirtelen valamilyen fon-

tos döntést kell hoznia – kiválasztja a partnereit.

– *Mégis – erre alapozva is – szokták az önök ellenfelei az SZDSZ-t bolsevik típusú pártnak nevezni...*

– Ezzel nem érdemes foglalkozni. El kell olvasni bármilyen elemzést, mondjuk az angol Konzervatív Pártról vagy a Munkáspártról, hogy ott kit milyen eposzi jelzővel szoktak ellátni: például azt mondják valakiről, hogy az EU-val szemben álló konzervatívok vezéralakja, holott ilyen pozíció nyilván nincs az angol konzervatív pártban. Vagy azt mondják: a Munkáspárton belül a hagyományos szakszervezeti vonal fő képviselője, vagy éppen a Tony Blair vonalának egyik hangadó ideológusa... Ilyen pozíciók persze formálisan nincsenek, de informálisan igen. Ha tudjuk, hogy az angol pártokban a parlamenti frakciónak, a párt elnökségének milyen joga van a tagság formális megkérdezése nélkül, hogy általában hogyan néz ki a nyugati országok pártjainak úgynevezett belső demokráciája, az ilyen bolsevizmusról szóló hablatyok még nevetségesebbek.

– *Abban a bizonyos – már emlegetett – interjúban, amelyik a lemondása napján jelent meg, arról is beszélt, milyen hibákat szoktak a szemére vetni: hogy cinikus, hogy szkeptikus, hogy érzelemmentes. Nem gondolja, hogy az egyáltalán nem nevezhető politikusi érénynek, ha valaki kerül minden érzelemnyilvánítást, irtózik mindenfajta pátosztól, szenvedélyes vagy „hősi” gesztustól? Miért irtózik például a pátosztól, ami pedig egy politikus számára bizonyos helyzetekben kötelező?*

– Hát ez biztos, hogy részben elhatározás kérdése. Én nemcsak azt határoztam el, amikor főfoglalkozású politikus lettem, hogy bizonyos normákat semmilyen körülmények között nem leszek hajlandó személyemben képviselni, hanem azt is, hogy miben nem akarok változni. Nyilván nem írtam le magamnak és nem tűztem ki a szobám falára, hogy nem akarok patetikus lenni, ráadásul tudom, hogy ez egy megtanulható, elsajátítható eszköz, és erre persze

én is képes lennék, csakhogy egyszerűen nem szeretnék, mert azonos szeretnék maradni önmagammal. Nem azt mondom, hogy így szeretem magamat, de így szoktam meg.

– *Ahogy mondani szokták, sokba van ez önnek?*

– Hát még azt sem mondom, de így alakult. Ilyenné váltam, és nincs olyan pozicionális cél számomra, ami megérné az erőfeszítést, hogy olyasmit tanuljak meg, ami nekem egyébként nem tetszik. Különben nem érzem magam érzelemmentesnek, de biztos, hogy nem a fő eszközőm.

– *Tudatosan törekszik rá, hogy szürke legyen?*

– Nem, arra nem töreksem, de az ellenkezőjére sem. Ha nem figyelek rá, akkor is távolságtartó, reflexív és önreflexív minden szövegem. A pátosznak nem nagyon használ, ha az ember állandóan kívülről figyeli magát.

– *Azt mondják egyébként, hogy ön nem is politikusi alkat. Akik régóta ismerik – nagyon régi gyerekkori ismerősei, barátai –, mind csodálkoztak, amikor a rendszerváltás környékén Pető Ivánnal mint vezető politikussal, mint az SZDSZ első szóvivőjével találkoztak. Ez ugyanis egyáltalán nem illett ahhoz, amit önről korábban tudtak vagy gondoltak: hogy inkább visszahúzó, visszafogott, sőt zárkózott ember, egyáltalán nem „szereplő” típus...*

– Jó, hát ez tény. És bizonyos „tulajdonságaimról” én sem tudtam. Én mindig korrekt módon igyekeztem megfogalmazni a mondanivalómat, de azt nem tudtam fölmérni – mivel sosem volt rá lehetőségem –, hogy ez kifelé hogyan hat. Ez csak akkor derült ki, amikor a legális politizálással nyilvánosan megszólaltam. De ettől én nem változtam meg.

– *Még mindig az az introvertált alkat, aki korábban volt?*

– Alapjában véve igen, de a helyzete döntően megváltozott. Ha elmegek valahova, akkor nem tudom nem észrevenni, hogy összesúgnak az emberek, hogy „itt van Pető Iván”, néha érzem a megilletődöttséget is, hogy „ez

egy országos hírű, televízióból ismert ember"... Nyilván nem ugyanaz a szituáció, mint amikor még ismeretlen ember voltam...

– *Ez kedvére van?*

– Nincs ellenemre. Mindig kicsit csodálkozom, kicsit meglepődöm, hiszen nem érzem magam más embernek, de nincs ellenemre. Azt hiszem, tudom úgy viselni az ismertségből adódó következményeket, hogy nem hatok meszterkéltnék. Nem vagyok vállveregetős vagy haverkodós típus, leereszkedő sem... Azt feltételezem magamról, meg néha hallom is, hogy azt mondják az emberek, olyan, mintha nem is ismert ember lenne. Vagyis nyilván természetesen viselkedem, de – mondom – az induló szituáció már nyilvánvalóan más, mint ezelőtt húsz évvel lett volna hasonló helyzetben.

– *El tudja képzelni, hogy valaha kormányzati szerepet, kormányzati funkciót fog vállalni? Hogy egyszer még kormánytag lesz?*

– Nem.

24 – *Soha?*

– Soha.

– *Miért?*

– Mert sok olyasmivel jár együtt, amihez nekem nincs kedvem. Ami egy ilyen vezető hivatalnoki poszttal, miniszterséggel, államtitkársággal jár, azt nem szeretném csinálni. Én nem olyan minisztereket álmodom, mint amilyen én lennék. Nem lennék jó miniszter.

– *Miért?*

– Ezt nehéz megfogalmazni. Milyen miniszternek is kéne lennem? Voltam katona, elvileg tehát lehetnék honvédelmi miniszter, elég civil vagyok ahhoz, hogy honvédelmi miniszter legyek. Bölcsész diplomám van, tehát – ilyen alapon – művelődési miniszter is lehetnék. Rühellem, ha koszos a város és piszkos a levegő, szennyezik a környezetet, szóval miután Baja Ferenc népművelőből lett környezetvédelmi miniszter, akár még az is lehetnék. Gazdaságtörténettel foglalkoztam, valami közöm van a gazdasághoz, abban az értelemben, hogy legalább a múltját ismerem, ebből kiindulva akár ipari mi-

niszter is lehetnék. De ugyanakkor egyik sem. Ahhoz másfajta tulajdonságok kellenek. Fenntartás nélküli azonosulás, mondjuk egy iparág, egy ágazat, egy szakterület ügyeivel, meg tudni kell egy nagy apparátust irányítani. Ugye az én normáim szerint egy miniszternek a kormányát kell képviselnie, és most nem látom azt a kormányt, amelyik úgy működne, mint ahogy én egy kormány működését el tudnám képzelni, hogy kormánypolitikát képviseljen, és ne tárcaérdekeket. De ezek mind részelemek. Nem tudom másként megfogalmazni: az ember azért ötvenéves korában már tudja magáról, hogy mi az, amit szívesen csinálna, mi az, amit jó lelkiismerettel el tud vállalni, és mi az, amit nem.

– *Lehetségesnek tartja, hogy egyszer még valamilyen igazi funkciót, fontos vezető szerepet vállaljon az SZDSZ-ben? Vagy ettől ezentúl már el fog zárkózni?*

– Elzárkózom.

– *Mindig, vagy csak most?*

– Nem mondhatja az ember, hogy mindig, hiszen pártelnök sem akartam lenni annak előtte, aztán mégis elvállaltam. De nem látom az analógiát a mai meg az egykori helyzet között. Ráadásul ebben a pillanatban az is világos, hogy ha én erre a kérdésre nem adnék egyértelműen NEM választ, vagy ha ezt a NEM-et nem gondolnám komolyan, akkor esetleg néhányan az SZDSZ-ben valamilyen alternatív lehetőséget látnának bennem, én meg nem szeretném, ha most alternatív irányvonalat személyesítenék meg az SZDSZ-en belül...

– *Most?*

– Most. Mert hogy mi van akkor, ha a nagymamámnak vagy a kukoricaszárnak kereke nőne és füstölne, arról nem érdemes beszélni, mert akkor az gőzmozdony lenne. Én jól érzem magam, ez most sokkal békésebb élet, mint ami eddig volt, azt csinálom, amit csinálni szeretek, nem kell olyasmiről a felelősséget vállalnom, amiért nem akarok felelősséget vállalni. Benne vagyok a politikában is, de azért – bár nem főfoglalkozásként – foglalkozhatom azzal is,

ami mindig is érdekelt: a történelemmel.

– *Ebben a helyzetben talán arra is szabadon válaszolhat – amit én soha nem értettem meg igazán –, miként döntöttek úgy az SZDSZ vezetői, hogy 94-ben nem ön, a párt elnöke lesz a listavezető. Miért gondolták, hogy a választási küzdelemben a zsidó származás olyan hátrányt jelenthet, amit nem szabad vállalni?*

– Itt a többes számot vállalva nem tudok beszélni, mert bizonyos, hogy van, aki így gondolta, persze nem antiszemitizmusból, hanem pragmatizmusból, de én nem így gondoltam. Az igaz, bár sokan már nem emlékeznek rá, hogy én vettem föl, jóval az erről szóló döntés előtt, hogy nemcsak én lehetek listavezető. De ennek nem az én zsidó származásom volt az oka, hanem az, amiről már beszélünk is: nem nagyon felelek meg a politikus sztereotípiájának. Állítólag a politikusnak nagyon kell szeretnie a hatalmat, és én ebbe a skatulyába sem férek bele. Rólam van egy kép a közvéleményben – most mindegy, hogy én ezt mennyire fogadom el, vagy mennyire tartom pontosnak –, ebben az is benne van, hogy zsidó származású vagyok, és sokan vannak, akik mindenféle előítéllettől mentesnek tartják magukat, de azt gondolják, hogy nem praktikus, ha egy politikus zsidó származású...

– *És ön is ezt gondolja?*

– Nem, talán még az ellenpéldákat is elmondtam akkor, mert azt megelőzően Franciaországnak éppen zsidó származású miniszterelnöke volt, meg más ellenpéldák is vannak. De azt is tudom, tudtam, hogy sokan vannak, akik úgy gondolják, hogy nem nyerhet választást az a párt, amelynek a listavezetője, vagyis miniszterelnök-jelöltje zsidó. Több, a karakteremet meghatározó elem felsorolása mellett beszéltem erről is, mondtam azt, hogy ezt gondoljátok meg, ettől én még lehetek pártelnök, de listavezetőnek esetleg valaki másnak kéne lenni. És tény, egy idő múlva magam is észrevettem, hogy vannak, akik azt gondolják, hogy más ember kéne a lista

élére, mert én nem lennék olyan listavezető, aki megfelel annak a képnek, amit a politizáló közönség a magyar népben élő miniszterelnökjelölt-képről gondol. És ebből valóban származhatott volna hátránya az SZDSZ-nek, mert egy listavezetőnek, egy miniszterelnök-jelöltnek el kell tudnia hitetni magáról, amit én biztos nem tudok. Ennyi.

– *Mit gondol, jelenthet-e hátrányt ma Magyarországon egy politikus vagy akár a pártja számára a zsidó származás?*

– Az úgynevezett politikai elitben – ez egyébként teljesen semmitmondó és politikailag is alkalmatlan kifejezés – bizonyosan van ennek jelentősége, mert itt az előítéletes gondolkodás erősebb, mint a társadalom egészében. Persze a zsidóságon belül is számon tartják, és előítéletek ott is léteznek. A zsidó származást erőteljesen számon tartók két csoportból tevődnek össze: az antiszemitákból és a zsidó emberekből.

– *Önnek egyébként milyen a viszonya a származásához, a saját zsidóságához?*

– Nem gondolom, hogy az elhatározás kérdése volna, hogy valaki zsidó-e vagy sem, de nekem ez problémát abban az értelemben nem okoz, hogy egyértelmű a viszonyom hozzá. Tehát én magyarnak érzem magam, nincs semmiféle speciális szívdobogásom, ha mondjuk Izrael földjére lépek – ahol összesen kétszer voltam –, ellentétben azokkal, akik azt mondják, hogy olyankor „valami ott megdobbán”, és úgy érzik, hogy oda is, sőt elsősorban oda tartoznak. En ilyesmit nem érzek, nekem Izrael egy érdekes, idegen ország, ahová éppúgy nem köt semmiféle megkülönböztetett vonzalom, mint a világ más érdekes helyeihez sem, ahol ugyancsak jól tudom magam érezni. Nem érzem az évezredek szavát vagy üzenetét vagy nem tudom micso-dáját a génjeim működésében, és nem érzek akkor sem semmi különösét, amikor mondjuk belépek egy zsidó templomba. Ugyanakkor természetesen tudom, hogy ennek a hangsúlyozása esetleg sértő azok számára, akiknél a zsidó azonosság nagyon erős és nagyon mélyről jövő...

– *Miért lenne sértő?*

– Mert úgy érzik, hogy én nem vállalom a zsidóságot. Pedig én pusztán csak azt akarom mondani, hogy miközben persze vállalom ezt, és erős szolidaritást érzek mindazokkal – hiszen a szüleim, nagyszüleim, a család nagyon sok tagja is közéjük tartozik –, akik zsidóságuk miatt sokat szenvedtek, megaláztatásokat viseltek el, és másfajta módon érzem a szolidaritást, mint azok, akik nem zsidó származásúak, de ennél nem több számomra ez a dolog.

– *Mivel magyarázza, hogy ön olyan gyakran célpontja különféle „gyűlölet-félőráknak”? És mit gondol magában, ha azt hallja vagy olvassa valahol, hogy „vesszen Pető”?*

– Úgyszólván megszoktam, hiszen nem villámcsapásként ért, mivel volt az egészben valami fokozatosság. Egyébként sem vadonatúj jelenség a gyűlölködés meg a fenyegetőzés, volt ilyesmi a rendszerváltás előtt is, csak akkor máshonnan jött és más okból.

– *Szokott néha félelmet érezni emiatt?*

26 – Nem mondhatom. Mivel tudomásom szerint Magyarországon még senkit sem ért politikai okokból fizikai erőszak, ezért nem gondolom, hogy félnem kéne, nem is tudnám félelemre berendezni az életemet. Inkább a környezeteimet bántják a gyűlölködés megnyilvánulásai, a szüleimet, gyerekeimet. Gyerekeim – koruknál fogva – gyakrabban mozognak az úgynevezett éjszakai életben, ezért az erőszak különféle megnyilvánulásaival is sűrűbben találkozhatnak... Ők időnként aggódnak.

– *De mivel magyarázza, hogy éppen ön volt az első számú célpont?*

– Ez nyilván a politikai manipuláció része, ami túl sok magyarázatot nem igényel. Feltehetően vannak, akik egyszerűen célszemélynek tekintenek, mert számukra megszemélyesíték valamit, amit ők rossznak tartanak, és a tények ebből a szempontból nem érdekesek. Itt van egy zsidó származású értelmiségi, akinek a szülei ráadásul az előző rendszerhez kötődtek, ami ebben a kategóriában még minősített esetnek is számít, én tehát – mint az a bizonyos

állatorvosi ló – fölmutatható vagyok, hisz szerintük minden olyan rossz tulajdonságot egyesítek magamban, amit az SZDSZ-re rá akarnak kenni. Ráadásul még „kicsit kiismerhetetlennek is tűnik a figura”, erre is rá lehet játszani, mert nem kiabál, és úgy viselkedik a nyilvánosság előtt, ahogy viselkedik, de akkor meg biztosan ármánykodik, okkultista hatalma van... Talán akik a Magyar Fórumban vagy az Új Magyarországon vagy különféle gyűléseken nyilvánosan velem foglalkoznak, azok egy része tudja is, hogy nem felelek meg a rólam fölmutatott sémának, de mégis nagyon alkalmas vagyok rá, hogy ilyesmiket hozzám és rajtam keresztül az SZDSZ-hez lehessen kötni, mások meg talán valóban azt hiszik, hogy az SZDSZ körüli, egyúttal a zsidó származás körüli összes titokzatosságot is megfogták, megtalálták, megragadták bennem.

– *Emlékszem az SZDSZ egyik plakátjára még 90-ből, amire az a kérdés volt nagy betűkkel fölírva, hogy „Mi lesz itt?” Ön szerint mi lesz itt a 98-as választás után? Tamás Gáspár Miklós szerint 98-tól nagy az esély egy etnoliberalizmus féldemokráciára...*

– Azt nem hiszem, hogy itt egy Mečiar-féle vagy Milosevic-féle kurzus, vagy annak akár csak valami szelídített változata kerül hatalomra.

– *De TGM – igaz, hogy már fél éve is van ennek – azt is írta, hogy az utódpartti baloldal és a nacionalista jobboldal jövőre esedékes összefogása kész tény, és az SZDSZ-nek semmi keresnivalója ebben az izléstelen játékban.*

– Majd elfelejti, amikor látja, hogy mégsem így történik. Nem hiszem, hogy ez a legnagyobb veszély.

– *Hanem mi?*

– A legnagyobb veszély, hogy a választás az emberek számára úgy merül majd föl, hogy vagy az MSZP-t választják, vagy egy Kiszgadzapárt–Fidesz koalíció kerül hatalomra, ez pedig rossz alternatíva. És közben nem fog eszükbe jutni, hogy ezen úgy lehetne változtatni – és ez nyilván a jelenlegi koalíció legrosszabb következménye is –, hogy az

SZDSZ is számottevő politikai tényező legyen.

– *Mert az SZDSZ megszűnt látható liberális alternatíva lenni?*

– Biztos, hogy kevésbé látszik, ezért aztán a politikában kevésbé járatos emberek nem úgy értékelik sokszor az SZDSZ kormányzati szerepét, mint ahogy a tények alapján lehetne, és ez persze a mi hibánk is. De visszatérve a kérdésre: a legnagyobb veszélynek azt látom, hogy úgy érzik az emberek, hogy rossz alternatívák között kell választaniuk. Nem gondolnám jónak az egypárti MSZP-kormányzást sem sok ok miatt, de ugyanilyen rossz vagy még rosszabb alternatívának gondolom a kiszgazda-Fidesz koalíciót is, és ez is lehetőség.

– *Az utolsó közvélemény-kutatások szerint ma az MSZP egymagában kapna annyi szavazatot, mint az FKGP és a Fidesz együtt...*

– Egyre világosabban jelzik a közvélemény-kutatások, hogy az MSZP a biztos győztes befutó, a Fidesz (és ebbe mindig beleértem a szatellitjeit is), illetve a kiszgazdák együtt sem kerülhetnek abba a helyzetbe, hogy kormányt alakítsanak. De a teljes válasz kedvéért nézzük meg az egyéb lehetőségeket is. Kezdjük a legrealisabban hangzóval, ami persze szintén csupa olyan elemet tartalmaz, ami kevésbé hihető: az MSZP nyer, de nem kap abszolút többséget, valamiért azonban nem tud az SZDSZ-szel koalíciót kötni, a mai ellenzéki pártok pedig tartják ígéretüket és nem állnak össze a szocialistákkal. Akkor a szabályok szerint más párt vezetője kap kormányalakítási megbízást. Mondjuk ez Orbán. Aligha hihető, hogy e nem várt esetben kiszgazda-Fidesz többség lenne az Országgyűlésben. Az SZDSZ – feltételezem – e két párt mellé nem száll be, a szocialisták sem, ha már egyszer őket visszautasították. De rugaszkodjunk még inkább el a realitásoktól, induljunk ki abból, hogy Fidesz-kiszgazda abszolút többség lesz, ők alakítanak kormányt.

– *És ez miért lenne ön szerint olyan nagyon nagy baj?*

– A kiszgazdáról ne beszéljünk, hiszen kormányzati elképzeléseikről elég annyi, hogy Torgyán hozzávetőlegesen öt percig tud csak úgy beszélni, hogy érdemit mondjon, ha már tíz perce van, kénytelen ismétlésekbe keveredni vagy szitkozódni. Az intellektuális bázist adó Pokol Béla sajtóelképzeléseit pedig, ha jól vettem ki, nem volt túl nehéz nevéssé tenni egy ön által készített interjúban. A Fidesszel én megértőbb vagyok, mint sok kollégám, önmagában azt belügyüknek tekintem, hogy ha a nemzeti konzervatív oldalon láttak úrt, akkor átbucskázva a fejükön, nézetet cseréltek. Az azonban már nem belügyük, hogy az a gátlástalanság, ami az MSZP bizonyos köreiből a leginkább elviselhetetlen, rájuk legalább annyira jellemző, hogy miközben korábban éppen a kultúrharc két tábora közé akartak húzódní, mai szövegeikkel, fenyegetéseikkel éppen a kultúrharc bajnoki címére aspirálnak, hogy gazdasági demagógiájuk töredékének megvalósítása is drámai következményekkel járna. Az az angliai elemzés, amelyiken annyira feldúlódtak, szövegeikből indult ki, a földkérdésben, a szomszédsági kérdésben kialakított parlamenti stratégiájukból. Feltételezem, hogy nem a hazai liberálbolsi sajtó ármánya áll a következtetések mögött, hanem sajnos az ő megnyilvánulásaik. A Fidesz ma nem szeret arról beszélni, kikkel kormányozna. A szocialistákkal nem, azt mondja, a kiszgazdák felé viszont kénytelen nyitva hagyni a lehetőséget.

– *És mi a helyzet, ha mégis létrejön a Tamás Gáspár Miklós által említett utódparti baloldal és a nacionalista jobboldal összefogása?*

– Jó, feltételezzük, hogy lehet ilyen, de az etnoboisevizmus román, szlovák, szerb, horvát változatának megjelenésére még e nem várt esetben sem számítok. Horn Gyula rettenetes dolgokat mond mostanában cigányügyben, de nem nacionalista. Hogy azt hallják reménybeli szavazói, amit szerinte akarnak, sokszor mond olyat, aminek az értelmét, következményét nem méri fel, egyik oldalon cigányoz,

másikon elképesztő technikákkal cipelné be az Országgyűlésbe a kisebbségek vélt vezetőit. De tudja, hogy a nacionalizmus milyen veszélyekkel jár, sőt azt is, hogy a lakosságnak az a kisebbik része, amelyik fogékony a szlovák, román stb. típusú államnacionalizmusra, nálunk soha nem lenne MSZP-választó.

– Ön – amellet, hogy az országos lista második helyéről indul neki a választásnak, tehát biztos befutó – újból indul egyéni jelöltként is korábbi körzetében. Miért? Miért vállalja egy olyan politikus, mint ön, ezeket a küzdelmeket, amelyek rettenetesen kínosan is végződhetnek? Nem rettentette el „94”, amikor Pécsi Ildikótól kapott ki?

– Most Csiha Judit indul ellenem. Ez egy olyan küzdelem, amelyben nem minden rajtad múlik, ezt mindig mondom is az új jelölteknek. Én 94-ben is

sok olyan képviselőjelöltet ismertem, mindenféle párthoz tartozót, aki csúnyán kikapott nála sokkal gyöngébb ellenféltől. Nem azt nézik ugyanis az emberek, hogy személy szerint ki képviseli őket jobban. Ha mindent megtettem, ami tőlem telt, akkor így kikapni nem megszégyenítő, nem elviselhetetlen.

– De miért kell annak a néhány embernek elindulnia, aki a vereséggel többet veszthet, mint amennyit nyerhet a győzelemmel?

– Mert morálisan így helyes, ha nincsenek olyan privilégiumok egy pártban, hogy valakinek ne kelljen megpróbálnia nyerni. Egyébként meg egyáltalán nem érzem sem magamat, sem az SZDSZ vezető politikusait esélytelennek.

– Mindenki megint el fog indulni? Kuncze Gábor is?

– Az elv, hogy mindenki. Nem tudok új döntésről. Kuncze biztosan, én is.